

A titkos záradék

Miután a tisztelt ház 1867. május 29-én a részletes vita után 209:89 arányban 83 tartózkodással elfogadta a „közösügyi törvényt”, I. Ferenc József osztrák császár magyar királlyá koronázása elől elhárult az utolsó akadály is. Hosszas egyeztetés után a koronázási ünnepséget június 8-ra tűzték ki. Még mindig nyitott kérdés maradt azonban, hogy ki helyezze Ferenc József fejére a magyar koronát. Zichy Antal Deák-párti honatya naplójából tudjuk, hogy „a klubban is felvetett a kérdés, s a jelen voltak egyhangúlag Deák Ferenc nevét kiáltották. Az öregúr azonban egészen kikelt magából, nekiveresedett, s oly határozottan elutasítá e tisztet magától, hogy azon esetre, ha mégis ráerőltetnék, képviselői mandátumának letevését is kilátásba helyezte. Engedni kellett, s határozatba ment, hogy gr. Andrássy Gyula fogja a nádori teendőket a koronázásnál teljesíteni.”

A naplóíró képviselő, miként a korabeli közvélemény, de általában az utókor is úgy értékelte, hogy Deák visszahúzódó, minden ceremóniától irtózó, puritán természete miatt maradt távol a június 8-i eseményektől. Elgondolkodtató azonban, hogy Deák nemcsak magát a koronázási aktust nem vállalta, de el se ment az ünnepségre. Aznap ki sem mozdult a Angol Királynő-beli szobájából. Később is egyre ritkábban. Deák, aki annyi energiát áldozott a kiegyezés politikai előkészítésére, közjogi kimunkálására, nagyon jól tudta, hogy a koronázás, habár díszes ceremóniával jár együtt, fontos közjogi aktus is. A két ország történelmi megbékélése, „kiegyenlítődése” mégis csak az ő elképzelése szerint zajlott. Vagy mégsem? Lónyay azt írja naplójában, hogy csak „fő vonásokban” tájékoztatta Deákot bécsi tárgyalásaikról. Vajon miért csak *fő vonásokban*? Andrássy pedig, amikor a pártkörben ünnepélyesen bejelentette, hogy Bécsben megegyeztek a császárral, a kiegyezést méltató beszédéből egyszerűen kihagyta az „öregurat”. Mi ez, feledékenység? Titkos egyezség?

Ezt a titkot olyan jól őrizték a mindenkori magyar kormányok és politikusok, hogy csak 1897-ben – egy képviselői elszólás következtében – pattant ki, de utána megint hat évtizedre feledésbe merült, s csak az 1960-as évektől vált – legalább is a történészek között – ismertté. Kiderült, hogy Ferenc József előbb Andrássyval (a

leendő miniszterelnökkel), akivel a legbensőbb viszonyban volt, később Lónyayval (a pénzügyminiszteri poszt várományosával) elfogadtatta a kiegyezés „titkos záradékát”, a király „előszentesítési jogát”. Ez azt jelentette, hogy a kormány vagy bármelyik miniszter csak akkor nyújthatott be az országgyűléshez törvénytervezetet vagy határozati javaslatot, ha azt a király előzetesen jóváhagyta. Deák valószínűleg február 26-án Lónyaytól értesült az előszentesítési jog elismeréséről. (Lónyay naplójának nyomtatott szövegből a szerkesztő kihagyott egy részt. Amikor később a kutatók ellenőrizni akarták, valójában mi is szerepel az eredeti kéziratban, kiderült, hogy az inkriminált oldalak szőrén szálán eltűntek az Akadémia kéziratárából.)

Deák a modern európai parlamentarizmus „megátalkodott” híve volt, s mint az ország legjobb közjogásza, igyekezett olyan konstrukciót kidolgozni, amely – ebben is bízott – megszelídítheti a Ferenc József-i abszolutizmust, s a perszónalunió működését végső soron szigorúan parlamentáris formák közé szorítja. A királynak biztosított előszentesítési jog viszont alapjaiban kérdőjelezte meg azt a megállapodást, amit ő 1848 szellemében akart megkötni; joggal tartott tőle, hogy így a parlamentarizmus csupán látszat lesz, s bohózati jelleget ölt majd. Kérdés, ha Deák februárban értesült a király előszentesítési jogáról, az utolsó pillanatban miért nem akadályozta meg a „közösügyi törvény” elfogadását, hiszen biztos parlamenti többség birtokában ezt megtehetette volna. Valószínűleg Krúdynek van igaza, amikor azt írta: „a nemzet beleunt már az elnyomatási kor sivárságába, unalmába, egyhangúságába, élni akart, politizálni akart, pedig még mindig azzal hitegették, hogy a bánattól, a keserűségtől, a fájdalomtól nem szabad életre kelnie”. A „nemzet” ki akart egyezni Ausztriával, s mivel Deák azon ritka politikusok közé tartozott, akik nemcsak arra figyeltek, hogy mit akar, hanem arra is, mit *érez* a többség, úgy vélte, a kiegyezés folyamatát nem lehet, s nem is szabad megállítani.

Június 8-án elindult hát a koronázási menet a budai várból a Mátyás templomba, ahol Andrassy Gyula miniszterelnök megtette, amit meg kellett tennie. Ferenc József pedig, immár koronás főként, állandó harangzúgás közepette elindult a várból Pestre, a Lánchíd előtti térre, hogy fölhágjon az ország különböző tájainak földjéből összehordott koronázási dombra, s a négy égtáj felé tett kardvágással jelezze, bárhonnán érkezzen is az ellenség, ő megvédi az országot. Díszruhába öltözött

zászlósurak, főrendek, lóhátra kapott püspökök, és megyei bandériumok kísérték. Lónyay pénzügyminiszter ez alkalomból aranypénzt szórt a nép közé. Csak Deák nem mozdult ki a szobájából. A külföldi tudósítók szóvá is tették, hol maradt az öregúr, egyesek bojkottról cikkeztek, de a hazai közvélemény gyorsan megbékélt az események illetén alakulásával.

A koronázást követő napon Ferenc József amnesztiát hirdetett: hazatérhettek az emigránsok, és többségük élt is ezzel a lehetőséggel. Még Klapka is megjött, aki pedig nem sokkal korábban Ferenc József ellen akarta vezetni légióját. Kossuth elszigetelődött, külföldi magányánál csak Deák „honi magánya” volt nagyobb. Deák nem beszélhetett róla, pedig már tudta, a kiegyezés közjogi taposómalmában a haza legjobb energiái pocsékolódnak majd el, miként azt később Bibó az *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelemben* olyan világosan megfogalmazta. A mai közéletben (nemcsak a parlamentben) tapasztalt, egyre riasztóbb méreteket öltő obstrukció gyökerei is nyilvánvalóan ide nyúlnak vissza. Deáknak akkor egyetlen lehetősége maradt, hogy kifejezze végső kétségbeesését: nem ment el a koronázásra. Ez bizony, bárhogyan szépítsük is, „halálos sértés” volt. Ferenc József annak is vette, s kilenc évvel később meg is torolta azzal, hogy ő pedig Deák temetésére nem ment el.